

## NEKAJ ASPEKTOV PROBLEMA DELOVANJA V SODOBNI SOCIOLOŠKI TEORIJI

**Povzetek.** Avtor poskuša v članku predstaviti svoje videnje kontroverze, ki se je v zadnjem času v teoretski sociologiji ponovno intenzivirala: ali utemeljevati sociološko pojasnjevanje skozi določujoče družbene strukture ali skozi avtonomne akterje. Svoj prispevek strukturira tako, da v sodobni sociološki teoriji identificira dve perspektivi, ki različno pojmujeta zgodovino sociološke misli. Prva izhaja iz stališča, da je v "klasični" sociologiji šlo za redukcionistično razlago družbenega (torej bodisi za "objektivizem" ali pa za "subjektivizem"), druga pa vidi utemeljitelje sociologije kot avtorje, ki so se poskušali izkoptati iz takšnih enostranskih razlag. Pri tem se avtorju članka pokaže presenetljivo dejstvo, da se ti dve nasprotujoči si perspektivi o sociologiji v preteklosti popolnoma strinjata glede naloge sociologije v prihodnosti, ki naj bi bila teoretična sinteza. Avtor na koncu nakaže, da tudi ta nova usmeritev ni brez nevarnosti.

**Ključni pojmi:** struktura, delovanje, akter, teoretska sociologija, posameznik, sistem, zgodovina sociološke misli, Sztompka, Berger, Luckmann, Giddens, Alexander, Münch

### Uvod

Tema sociologije subjektivitete kot pomembne alternative prevladujočemu preučevanju makro struktur v sociologiji spada v okvir širše dileme, tako imenovane *kontroverze struktura : delovanje*. O tej kontroverzi želim v pričujočem članku podati nekaj svojih refleksij. Tukaj jo imenujem "problem delovanja".

*Problem delovanja* je termin, s katerim bom v članku imenoval dilemo, ki je v sociologiji prisotna že od njenih začetkov: kako konceptualizirati svobodno človekovo delovanje znotraj določujočih družbenih struktur, ki so v bistvu predmet sociologije. V zgodovini sociološke misli lahko najdemo najrazličnejše rešitve te dileme, od bolj enostranskih, ki poudarjajo bodisi subjektivno bodisi objektivno plat družbene realnosti, pa do neke vrste bolj "uravnoveženih" konceptualizacij, ki poskušajo zajeti oba vidika hkrati. Slednja vrsta prizadevanj je spet zelo aktualna,

\* Mag. Peter Stankovič, asistent-stažist na Fakulteti za družbene vede.

upoštevajoč, da nekeje v zadnjih dveh desetletjih v sociologiji beležimo poudarjeno prizadevanje za poenotenje nekaterih teoretičnih izhodišč.

Tukaj bi veljalo izpostaviti določeno razliko med uravnoteženimi pristopi v delih socioloških klasikov (Durkheim, Weber, Parsons...) in novejšimi poskusi. Kljub temu namreč, da je pri klasikih sociološke teorije prisotna težnja po uravnoteženi razlagi, ki ne bi spregledala nobenega od dveh omenjenih polov družbene resničnosti, označuje njihov pristop, vsaj glede *metodološkega izhodišča*, za subjektivistični ali objektivistični *poudarek*<sup>1</sup>. Resničnost sveta okoli nas je namreč sestavljena iz teh dveh polov in v tem smislu velja za sociološke klasike, da so se poskušali približati kompleksnemu fenomenu družbe iz ene ali druge strani in ga tako "prijeti" na nekem bolj "otipljivem" koncu (torej pri posameznikovem delovanju ali pri strukturah, v katere je ta vpet). Po drugi strani pa imamo danes opravka s številnimi teoretičnimi posegi, ki poskušajo dosledno ujeti dvojnost delovanja in struktur tudi že na metodološkem nivoju. Morda je razlog za takšen premik k bolj dosledno uravnoteženemu pristopu dejstvo, da so se različna (zgolj) metodološka izhodišča pri socioloških klasikih v razpravah, ki so sledile, *ontologizirala* v meta-teoretično dilemo o naravi in svobodi človeka kot bitja.

Vse to je pravzaprav neke vrste abstraktna artikulacija številnih zelo konkretnih dilem, v katere je sociologija vpletena. Opozicija "delovanje - struktura" tako predstavlja najsplošnejši izraz dolgega spiska opozicij, ki spremljajo sociološko teorijo že od njenega nastanka: posameznik : družba, kolektivno : individualno, normativno : instrumentalno, delovanje : red, makro : mikro analiza itd. Morda bi veljalo tudi omeniti, da se na to dilemo lahko vežejo tudi različne metodologije raziskovanja. Tako na primer Jones (1993, 127) pravi, da subjektivističen pristop zahteva *metodološki individualizem*, kjer naj bi imela prednost kvalitativna metodologija, objektivistični pristop pa označuje *metodološki kolektivizem* s kvantitativno metodologijo in celo *pozitivistično* epistemologijo, kar pa je verjetno nekoliko pretirano.

## Problem delovanja v sodobni sociološki teoriji

V tem poglavju bomo obravnavali novejše poskuse teoretične sinteze, ki sem jih omenjal že zgoraj, predvsem glede na njihove "dosledno" uravnotežene konceptualizacije. Čeprav takšna označitev sodobnih socioloških teorij verjetno na najsplošnejšem nivoju drži, pa se konkretne teorije tukaj med seboj vseeno precej razlikujejo ali celo odstopajo od tega vzorca.

Na samem začetku se moramo spoprijeti s povsem načelnim vprašanjem, kaj sploh je sodobna sociološka teorija. Da bi se izognil nepotrebnim zapletom, se bo za potrebe pričujočega članka omejil na nekatera imena, čigar delo danes pred-

<sup>1</sup> *Neuvidevanje tega razločka med teorijami nasploh in njenimi metodološkimi izhodišči je verjetno v veliki meri botrovalo mnogim zgrešenim interpretacijam, ki so kompleksne teorije zvajale na nivo enostranskih razlag.*

stavlja najodmevnejši del sociološke teorije. Dodaten izbor imen pa bo narejen iz povsem praktičnih razlogov, saj bi brez tega izbora model, ki ga poskušam predstaviti, postal zapleten in preobsežen. Zaradi tega v članku ne bo nekaterih "večjih" imen, kot so Bourdieu, Habermas in Luhmann.

Osrednji del članka bom sestavil s pomočjo dveh parametrov:

1. Vprašanja, kako posamezni teoretiki vidijo problem delovanja v zgodovini sociološke misli, in

2. vprašanja, kakšno lastno rešitev tega problema ponujajo.

Glede na to bom ločil dve precej različni razumevanji problema delovanja v zgodovini sociološke misli (točka 1). Na eni strani bom predstavil avtorje, ki razumejo zgodovino družboslovja kot ponavljajoč se konflikt med avtorji ali teoretskimi tradicijami, ki pojasnjujejo družbo predvsem skozi determinizem družbenih struktur, s tistimi tradicijami, ki podeljujejo primat svobodnemu, nedeterminiranemu delovanju kreativnih posameznikov. Te teorije bom nekoliko nerodno imenoval *teorije konflikta*. Po drugi strani pa bom poskusil predstaviti avtorje, bolj ali manj povezane z neofunkcionalistično tradicijo, ki v nasprotju z zgoraj omenjenimi teoretiki poudarjajo, da je problem "struktura : delovanje" prisoten praktično pri vseh avtorjih, da so se ga zavedali in da so ga poskušali reševati na različne načine, da pa so njihove razlage zaradi različnih razlogov čez čas dojeli kot takšen ali drugačen enostranski redukcionizem. To strujo bom imenoval teorije imanence.

Presenetljivo je, da se večina nasprotujočih si teorij glede vprašanja o zgodovini sociologije (glej točko 1) v veliki meri strinja glede možnosti rešitve problema delovanja (točka 2). Skoraj vsi avtorji namreč izpostavljajo pomen *konvergence* dosedaj nasprotujočih si konceptov in potrebo po uravnoteženem pojasnitvenem modelu. Mnogi ponujajo tudi lastne teoretske rešitve (kot bomo videli pri Bergerju in Luckmannu, Giddensu, Münchu...).

## Teorije konflikta

Izhajajoč iz zgoraj navedene definicije teorij konflikta bom pri tem "taboru" uvedel še dodatno ločevanje. Teorije konflikta sicer razlagajo razvoj sociologije kot neprestan boj nasprotujočih si taborov "objektivistov" in "subjektivistov", vendar pa prva smer znotraj tega tabora vidi zgodovino sociološke misli kot progresivni razpad nad-človeških, strukturalnih teorij, ki jih vse bolj nadomeščajo teorije, ki razlagajo družbeno skozi koncepte, ki izhajajo iz primata kreativnih in neodvisnih posameznikov. Druga, dosti bolj vplivna smer, pa ne identificira takšnih premikov, ampak trdi, da sta se "objektivističen" in "subjektivističen" pristop razvijala vzporedno in da je edina možna rešitev iz tega začaranega kroga uravnotežena razlaga, ki bi upoštevala dognanja obeh tradicij.

## Prevlada akcijskega pristopa?

Zgoraj omenjena prva smer v sociologiji sicer ni ravno zelo vplivna, vendar pa kljub temu predstavlja nek relativno pomemben segment v sodobni sociološki misli, ki ga velja vsaj na kratko predstaviti. Tukaj bi lahko omenili več avtorjev, vendar se bom omejil na delo Piotra Sztompke, ker predstavlja precej tipičen pristop.

Povsem na kratko bi Sztompkovo glavno tezo predstavil takole: sociološko razmišljanje je bilo na začetku omejeno na različne verzije "developmentalizma", ki so ga postopno zamenjevale različne teorije družbenega nastanka. "Developmentalizem" izhaja iz optimistične vizije 19. stoletja o družbenem napredku in je v družboslovju prevzel obliko treh konkretnih intelektualnih tradicij (Sztompka 1993). "Evolucionizem" je pojasnjeval družbo skozi različne analogije z naravo, "teorije historičnih ciklov" so razumele družbene procese kot večno ponavljanje vzponov in padcev (Sorokin in Pareto), "historični materializem" pa kljub temeljni skrbi za makro procese predstavlja vez z modernimi teorijami družbenega nastanka, saj je Marx sicer "še vedno verjel, da obstaja zgodovinska usoda, vendar pa te usode ni videl le kot produkta bogov ali 'duha' ali previdnosti, ampak kot produkt ljudi samih" (Sztompka 1993, 176-177).

Moderne teorije družbenega nastanka po njegovem mnenju zavzemajo osrednje mesto v družbeni teoriji tega stoletja in utemeljujejo svoje razlage v avtonomnih dejanjih individualnih akterjev. Na ta način Sztompka razvija pristop, ki vidi družbeno teorijo kot postopno "sekulariziranje", "humaniziranje" in "socializiranje" koncepta družbenega delovanja. Če so na začetku v sociologiji prevladovale razlage družbene spremembe, ki so poudarjale nadnaravne in potem naravne sile, velike posameznike, deviante (funkcionalizem) in na koncu družbene vloge, so posamezniki sami postopoma postali osrednje nocije v razlagah (Sztompka 1993, 191-193). Glede na to postavi Sztompka sodobne teorije družbenega delovanja na vrh evolucije sociološke teorije in odslovi vse ostale kot ostanke nerazumevanj in predsodkov iz 19. stoletja.

Takšen pogled na sociologijo je po mojem mnenju zelo problematičen. Rad bi na kratko predstavil dva povezana razloga za takšno stališče. Prvič, avtorje, ki jih Sztompka izpostavi kot predstavnike pristopa, utemeljenega na človeškem delovanju, in ki domnevno prevladuje v sodobni sociološki misli (Etzioni, Touraine, Crozier, Friedberg, Burns, Archer, Giddens...), bi težko imeli za osrednje figure v sociologiji današnjega časa, kar pomeni, da so njegovi zaključki na osnovi takšnega umetnega izbora vsaj do neke mere samovoljni. V resnici imamo danes v sociologiji opravka s še kako živo in močno strujo, ki izpostavlja pomen nadindividualnih družbenih struktur. In drugič, izjema v tej vrsti relativno nepomembnih avtorjev, ki jih Sztompka našteva, je seveda Anthony Giddens, ki pa bi ga težko šteli med predstavnike akcionističnega pristopa. Nekateri avtorji sicer v njegovem delu odkrivajo pristranskost v korist delovanja (Jary&Jary 1991, 637), vendar pa menim, da ga prav tako zelo zanimajo strukture. Naslednji citat to lepo ponazori: "Institucije so v resnici rezultat človeškega delovanja: toda one so produkt delovanja le v toliko, kolikor so tudi vpletene povratno kot medij njegove produkcije. V

tem smislu so 'institucije', 'kolektivno' zavezane samemu fenomenu delovanja" (Giddens 1979, 95).

Menim, da ta dva argumenta nekako zadoščata za trditev, da Sztompka govori o procesu, ki v resnici ne obstaja, vsaj ne v tako ultimativni in dokončni obliki. To seveda ne pomeni, da njegovo delo ne nudi kopice zelo inspirativnih vpogledov, vendar pa je v želji po generaliziranju ta avtor verjetno prehitel v sklepanju.

### Od konflikta k spravi

Druga struja v taboru teorij konflikta, ki je dejansko tudi bolj vplivna, ne trdi, da se konflikt med subjektivističnimi in objektivističnimi pristopi razrešuje skozi "zmago" te ali one strani, temveč poskuša preseči to dilemo z novimi pristopi, ki bi na nek način *spravili* ali *pomirili* nasprotujoči si tradiciji sociološkega mišljenja. Takih poskusov je kar nekaj, tukaj pa bom izpostavil le dva, ki sta po mojem mnenju tako najvplivnejša kot tudi najprodornejša. Prvi je Bergerjeva in Luckmannova analiza družbene konstrukcije realnosti, drugi pa Giddensova teorija strukturacije.

Peter Berger in Thomas Luckmann v svoji sicer ne ravno sodobni knjigi (1966) poskušata uresničiti aktualen projekt: uskladiti dve nasprotujoči si sociološki TRADICIJI in ne le, kot je to naredil na primer Parsons, dva nasprotujoča si avtorja (Durkheima in Webra). S tem sta uspela bistveno razširiti zalogo konceptov, iz katerih sta črpala.

Njuno izhodišče je delo fenomenologa Alfreda Schutza, predvsem pa tisti njegovi segmenti, ki zadevajo utemeljenost vednosti v vsakdanjem življenju. Vendar pa po njuni oceni Schutz ni uspel analizirati realnosti v vsej njeni kompleksnosti, predvsem v smislu, da ni uspel rešiti problema, kako se intersubjektivna realnost vsakdanjega življenja transcendirata v neke bolj objektivne in zamejujoče strukture, kot so na primer družbene institucije. Da bi preseгла te pomankljivosti, sta prevzela več konceptov iz funkcionalističnega dela "strukturalne" tradicije. Na ta način sta združila fenomenološko tradicijo, ki je močna v pojasnjevanju *geneze družbenega življenja v vsakdanji komunikaciji s funkcionalizmom*, ki je prepričlivejši pri *opisu sodobne družbe*.

Ta spoj sta izvedla s pomočjo inovativnega pojasnjevanja procesov, v katerih je družbena realnost konstruirana. Berger in Luckmann pričneta na najbolj mikro nivoju s postulirano interakcijo dveh posameznikov, ki se nista še nikoli srečala. Tukaj pokažeta, kako se skozi njuno interakcijo razvijejo norme in vzajemna pričakovanja, ki skozi čas (tu je pomemben vstop tretje osebe) pridobijo bolj objektivne poteze. Kot tretja oseba v tem primeru nastopi otrok dveh staršev: bistvene spremembe nastanejo ravno skozi proces transmisije na novo generacijo. Berger in Luckmann poudarita, da postane s tem intersubjektivna objektivnost vse bolj utrjena tako za otroka kot za starša. Intersubjektivno dosežen "narediva to ponovno" postane "tako se stvari počno" (Berger in Luckmann 1991, 91). V tem avtorja najdeta izvor institucionalizacije, ki je kasneje doživeta kot eksterna objektivna realnost.

Zaključek, ki ga avtorja izvedeta iz povedanega, je logičen: navkljub objektivnemu, "zunanjemu" videzu so družbene institucije proizvedene s strani neodvisnih posameznikov. "Institucionaliziran svet je objektivizirana človeška dejavnost, prav tako kot vsaka posamezna institucija. Z drugimi besedami, navzlic objektivnosti, ki označuje družbeni svet v človekovem izkustvu, ta nima ontološkega statusa ločenega od človeške dejavnosti, ki jo je proizvedla" (Berger in Luckmann 1991, 78). Ta zaključek je pomemben predvsem zaradi tega, ker z njim avtorja uspeta povezati dve sociološki tradiciji, ne da bi se izgubila v umetni, "mehanski" pomiritvi nasprotij, kakor se je to zgodilo nekaterim teoretikom v njihovi goreči želji po dosledni uravnoveženi pojasnitvi družbenega. K temu problemu se bom vrnil še enkrat ob koncu članka.

Anthony Giddens se je nekje ob koncu sedemdesetih let lotil podobne naloge kot Berger in Luckmann, preseganja *dualizma* delovanja in strukture s sintetičnim pristopom, ki ga je sam poimenoval STRUKTURACIJSKA TEORIJA. Tu poskuša nadgraditi pomanjkljivosti filozofije delovanja, ki jo zanima le problem proizvodnje sveta in ki zaradi tega ne posveča nobene pozornosti analizi njegovih struktur, ravno z ekstenzivnim osredotočenjem na problem struktur.

Posebnost Giddensovega branja sociološke klasike je po mojem videnju dvojna. Po eni, bolj pozitivni plati, Giddens izhaja iz zelo širokega spektruma različnih avtorjev, mnogi od njih so celo bližje filozofiji kot sociologiji (Garfienkel, Winch, Habermas, hermanevtiki ...), kar pomembno razširja domet njegovih konceptualizacij. Mnogi od teh avtorjev so (vsaj v sociologiji) relativno neznan, kar dokazuje, da je Giddens v svojem sicer spornem eklekticismu vsaj selektiven in širok. Po drugi plati pa je potrebno izpostaviti, da z branjem klasičnih avtorjev teh ne uspeva dojeti v vsej njihovi kompleksnosti in pogosto zdrсне v precej redukcionistične deskripcije. Tako na primer označuje Parsonsovo delo kot popolno enostransko v povdarjanju družbenih struktur, čeprav je Parsons ekstenzivno izhajal iz koncepta "delovanja" (action), s katerim pa je res imel velike težave. Na prvi pogled se zdi, kakor da Giddens poskuša interpretirati zgodovino sociološke misli tako, da bi njegova sintetična teorija stala na koncu dolge zgodbe nenehnih bojov dveh tradicij. Šele v svoji zadnji knjigi (1995) se je pričel vsaj v določeni meri oddaljevati od takšnega razumevanja, očitno pod vplivom nekaterih Alexandrovih del.

Da bi presegel problem dualizma delovanja in strukture, Giddens oblikuje teorijo, ki naj bi utemeljila ta dualizem kot neločljivo *dualmost* strukture, imanentno v družbeni realnosti. Na ta način lahko torej razumemo njegovo osrednjo tezo, da so "družbene strukture oboje, konstituirane s človeškim delovanjem in hkrati MEDIJ te konstitucije" (Giddens v: Bryant in Jary 1991, 7). Družbene strukture na ta način niso nekaj eksternega, ampak se proizvajajo in obnavljajo skozi delovanje posameznikov. Poglavitni mehanizem, ki pa po Giddensu pripelje do določene objektivizacije avtonomnih aktov v trdnejše strukture, pa so *neintendirane posledice* delovanja posameznikov.

Morda velja na tem mestu še na kratko omeniti Giddensov koncept *dvojne hermenevtike*. Tukaj je njegov dolg Alfredu Schutzu najlepše razviden, saj ta koncept izhaja neposredno iz Schutzovega ločevanja med konstrukti prvega in drugega reda. Družbene znanosti ne morejo prijati družbenega življenja v terminih

interpersonalnega vedenja akterjev v vsakdanjih situacijah (konstrukti prvega reda), ampak morajo konstruirati teoretske meta jezike, da bi dojele to življenje (konstrukti drugega reda), toda ti ne morejo nikoli biti radikalno drugačni od prvih. To je v osnovi Schutz. Giddens pa gre tukaj še naprej in pokaže, da tudi konstrukti drugega reda povratno penetrirajo v svet vsakdanjega vzajemnega vedenja in na ta način vplivajo na svet vsakdanjega življenja celo na njegovih najosnovnejših nivojih. Skozi takšno razumevanje Giddens povezuje vsakdanji in znanstveni svet in vrže s prestola "neodvisnega znanstvenega opazovalca".

Giddensa bi lahko prištevali med tiste avtorje, ki si prizadevajo za dosledno uravnoteženo razlago družbenega. Kar je tu do neke mere presenetljivo, je dejstvo, da avtorji (v tem članku Berger in Luckmann ter Giddens), ki vidijo zgodovino družbene misli kot neprestan konflikt med dvema sociološkima tradicijama, pridejo do praktično identične rešitve (prizadevanje za uravnoteženo razlago) kot tisti, ki vidijo družbeno misel povsem drugače: konflikt se ne razvema med različnimi avtorji, ampak je internaliziran pri vsakemu klasiku posebej. Tukaj bom na kratko predstavil dva avtorja s takim stališčem: Jeffreya Alexandra in Richarda Müncha.

## Teorije imanence

Avtorji tega tabora so v zadnjih desetletjih vpeljali v sociologijo povsem novo razumevanje zgodovine družbene misli. V nasprotju z dotedaj prevladujočim mnenjem, da so sociologijo označevale nenehne konfrontacije subjektivističnih z objektivističnimi pristopi, so pokazali, da bi težko govorili o resnično enostranskih teorijah, saj se je vsak avtor zavedal težave z dvostranskostjo fenomena družbe, v kateri so vsebovane tako postvarele strukture kot avtonomni posamezniki.

Jeffrey Alexander je izdal celo vrsto knjig, ki v tem smislu na novo interpretirajo sociološke klasike. To njegovo delo je zelo poglobljeno in velja danes morda celo za najboljšo interpretacijo klasične sociološke misli, osredotočeno pa je predvsem na največja imena sociologije, kot so Marx, Durkheim, Weber in Parsons. Pri Marxu pokaže, da nekateri *mikro* poudarki v njegovem zgodnjem in nekateri *makro* poudarki v njegovem kasnejšem delu ne pomenijo, da stoji v ozadju tudi ustrezna enostranska individualistična oziroma kolektivistična pristranskost. Alexander pokaže, da je Marx vedno priskrbel določene mehanizme, ki so preprečevali zdrs njegove teorije v kaj takšnega. V svoji zgodnji fazi je tako na primer prikazal alienacijo kot empirično dejstvo na individualnem nivoju, vendar še vedno kot "odraz" nečesa, kar se dogaja na širšem, strukturalnem nivoju (Alexander 1988, 260-261). Prav tako je kasneje pripisoval pomembno vlogo individualnim izkustvom kot pomembnim *neodvisnim spremenljivkam* v makrosociološki analizi (Alexander 1988, 261). Alexander je "rešil" tudi Durkheima pred interpretacijami, ki so njegovo delo opredelile zgolj kot zagovarjanje primata prisilnih družbenih struktur. Alexander je pokazal, da je Durkheim celo v svojem najekstremnejšem "makro obdobju" utemeljeval družbo v interakciji (na primer njegov koncept naraščajoče gostote populacije), kar mu je omogočilo, da se je izmaknil antiindividualističnemu ekstremu (Alexander 1988, 263). Še pomemb-

nejša pa je Alexandrova ugotovitev, da se je v svoji poznejši fazi Durkheim precej odmaknil od izključno makro perspektive, predvsem s svojo ugotovitvijo, da je "individualno delovanje tisto, ki obnavlja širše družbene procese, in to ne nujno na uniformen, ampak raje na kontingenten, individualen način" (Alexander 1988, 263). Max Weber je po Alexandrovi oceni prvi teoretik, ki si je zavestno prizadeval preseči pristransko vpletenost bodisi na mikro ali na makro strani. Največja moč njegove tovrstne analize je osredotočenost na delovanje. Weber ga je smatral za avtonomno področje, obenem pa ga je vezal na družbeno strukturo s koncepti kot so posredovanje socializacije in "tipične oblike delovanja" - ki ne morejo biti reducirane na povsem kontingentne poteze posameznikov (Alexander 1988, 271-273). Drugi sintetični poskus v zgodovini sociološke misli pa je po Alexandru delo Talcotta Parsonsa. Osrednje mesto ima pri njem koncept *internalizacije*, ki omogoča povezavo med "delovanjem" in "redom", dvema tradicionalno nasprotujočima si perspektivama (Alexander 1988, 278-279). Skozi proces socializacije posamezniki internalizirajo pričakovanja njihovega okolja, družbene norme in vrednote so prevedene na individualni nivo v koncept VLOGE, kjer se posameznikove izvedbene možnosti (performative capacities) srečajo z vrednotami kulturnega sistema (Alexander 1988, 278-279).

Jeffrey Alexander se sicer s svojo teorijo ne umešča neposredno med številne poizkuse, ki sem jih zgoraj imenoval "prizadevanja za dosledno uravnoteženo razlago", vendar pa je bil s svojo enkratno interpretacijo klasične sociološke misli ravno on tisti, ki je sprožil plaz tovrstnih poizkusov. To pa mu je uspelo s tem, da je pokazal, kako klasičnih avtorjev ne moremo poenostavljati na določene redukcionistične perspektive. Na tem mestu se sicer odpira vprašanje, ali ni v svoji želji po reševanju klasikov pred redukcionističnimi interpretacijami šel nekoliko predaleč, a v to se tukaj ne moremo spuščati. Delo Richarda Müncha predstavlja v določeni meri nadaljevanje Alexandrovega projekta, saj Münch prevzame njegov temeljni argument in ga nadgradi z lastnim predlogom sociološke razlage.

Osnovna trditev, ki postavlja Müncha ob bok Alexandru, je ta, da teorija strukturalizacije z njenim projektom teoretske sprave ni nič novega v sociologiji, kajti skozi vso zgodovino te discipline so se avtorji zavedali, da pomeni proces "družbenega urejanja" (social ordering) vzajemno *interpenetracijo* urejenih struktur in avtonomnega, kreativnega delovanja (Münch 1989, 102). Münchov uvid je izjemno močan na mestu, ko pravi, da se to dejstvo kaže v parih, ki označujejo delo praktično vseh socioloških klasikov, parih delovanjskih in strukturnih konceptov, ki so jih avtorji povezovali v številnih poizkusih oblikovanja razumljive teorije družbenega življenja vse do danes: teoretsko-empirični koncepti, ideje-interesi, vrednote-cilji, norme-želje, družbene vloge-osebne dispozicije, družba-posameznik in tako naprej (Münch 1989, 102). Obstoje te parov opozarja na določeno "zavedanje" problema delovanja med sociološkimi klasiki. Specifične kombinacije in konstelacije teh parov pa predstavljajo konkretne poskuse preseganja "struktura : delovanje" shizme v sociologiji.

Nadalje pa Münch vpeljuje tudi svoj model družbe. Ta model lahko umestimo med številne poskuse dosledno uravnotežene razlage v sodobni sociologiji. Münchovo izhodišče je kritika, ki je bila naslovljena na Parsonsa zaradi njegove

pristranske podelitve centralne vloge v pojasnitvi družbe produkciji in reprodukciji struktur. Ta *normativna rešitev* problema reda je po Münchu le eden od štirih ključnih procesov, ki s svojimi specifičnimi učinki pomagajo (re)producirati red in/ali strukture (Münch 1989, 108). Ti štirje procesi, ki jih identificira Münch so dejansko štirije akcijski subsistemi, ki pri Parsonsu izpolnjujejo funkcionalne predpostavke socialnega sistema (Parsonsova shema AGIL), toda pri Münchu *niso urejeni na hierarhičen način*: ekonomski, politični, normativni procesi in procesi racionalne upravičenosti. Na ta način Münch meni, da je uspel razstaviti Parsonsov model, ki je zanj tipična sociološka teorija, ki vzame del za predstavnika celote (Münch 1989, 108), v štiri aspekte družbene realnosti, ki ne morejo biti skrčeni na zgolj enega od njih, kar zanj tvori dovolj trdno osnovo za empirično preučevanje, kako so ti procesi empirično povezani. Bistvo njegovega argumenta je namreč, da redukcionizem, ki poskuša pokriti družbeno realnost iz samo enega zornega kota, enostavno pade, kajti različni aspekti družbene realnosti so povezani na najrazličnejše načine eno stopnjo POD tisto, ki jo splošne teorije predpostavljajo (Münch 1989, 110). Da bi se jim približali, moramo stopiti korak bliže realnosti in se pri analizi osredotočiti na *specifične* interrelacije med njenimi različnimi segmenti.

Münchova rešitev nedvomno prinaša določene prednosti in upoštevanja vredne novosti v sociološko teorijo, vendar pa hkrati velja opozoriti, da s tem, ko Parsonsa "reši" njegove normativne pristranskosti, izgubi dinamizem njegovega teoretskega sistema, kajti hierarhična urejenost Parsonsove AGIL sheme je zagotavljala tudi mehanizme za pojasnjevanje sprememb. Münchova razgraditev te sheme tako predstavlja tudi nevarnost, da se izgubi v popolni kontingenci, kajti pri njem ni več jasno, kakšen je vzvod iniciranja sprememb in njihovega usmerjanja.

## Sklep

V članku sem poskušal analizirati odnos sodobne sociološke teorije do problema delovanja. Ugotavljam, da se kljub temu, da imamo danes opravka s dvema temeljno različnima branjema zgodovine sociološke misli (teorije konflikta in teorije imanence), avtorji teh dveh taborov povsem strinjajo glede iskanja možnih novih rešitev - oboji poudarjajo pomen uravnotežene razlage. V tem smislu se zdi, da je sociologija končno prišla do izhodiščnega konsenza o predmetu svojega raziskovanja. Po drugo strani pa se nove, dosledno uravnotežene teorije ne uspejo povsem umakniti težavam pri konceptualizaciji problema delovanja.

Nevarnost, ki vsaj teoretično preži na takšna prizadevanja po dosledno uravnoteženi razlagi, je v tem, da se z doslednim vključevanjem dosedaj nasprotujočih si nocij v nove teorije izgubi kakršen koli pojasnjevalni mehanizem. Teorijam na takšen način umanjka osrednji pojasnjevalni koncept, iz katerega izhaja razlaga družbenega. Klasični teoretiki se sicer v glavnem niso izgubljali v redukcionizmih, vendar je kljub temu vsak od njih izpostavil določen koncept, skozi katerega je pojasnjeval (na primer Marx premike v ekonomski bazi družbe, Durkheim delitev dela, Parsons socializacijo in koncept vlog ...), tega pa pri številnih sodobnih avtor-

jih ne najdemo. To pomeni, da obstaja realna nevarnost, da se njihove teorije izgubijo v popolni pojasnjevalni kontingenci. Ta povsem načelna nevarnost zna postati pri nekaterih avtorjih realen problem (Giddens, Münch ...), toda na tem mestu bo zadoščalo, da se težavo le nakaže.

#### LITERATURA

- Alexander, Jeffrey. 1988. *Action and its Environments (Toward a New Synthesis)*, Columbia University Press, New York.
- Berger, Peter, Luckmann, Thomas. 1991. *The Social Construction of Reality (A Treatise in the Sociology of Knowledge)*, London: Penguin Books.
- Bryant, Christopher G.A., Jary, David. 1991. "Coming to Terms With Anthony Giddens", in: C.G.A. Bryant, D. Jary (eds.), *Giddens' Theory of Structuration - A Critical Appreciation*, Routledge, London, New York.
- Cohen, Ira. 1989. *Structuration Theory (Anthony Giddens and Constitution of Social Life)*, Macmillan, London.
- Fararo, Thomas J. 1992. *The Meaning of General Theoretical Sociology (Tradition & Formalization)*, Cambridge University Press.
- Giddens, Anthony. 1979. *Central Problems in Social Theory (Action, Structure and Contradiction in Social Analysis)*, Macmillan Education.
- Giddens, Anthony. 1989. *Nova pravila sociološke metode (New Rules of Sociological Method)*, SH, Ljubljana.
- Giddens, Anthony. 1993. *Social Theory and Modern Sociology*, Polity Press, Cambridge.
- Giddens, Anthony. 1995. *Politics, Sociology and Social Theory (Encounters with Classical and Contemporary Social Thought)*, Polity Press, Cambridge.
- Jary, David, Jary, Julia. 1991. *Collins Dictionary of Sociology*, Harper Collins Publishers, Glasgow.
- Jones, Philip. 1993. *Studying Society: Sociological Theories and Research Practices*, Collins, London.
- Luckmann, Thomas. 1978. "Introduction", in: *Sociology and Phenomenology*, Penguin Books, London.
- Sharrock, W.W. 1990. "Individual and Society", in: R.J. Anderson, J.A. Huges, W.W. Sharrock (eds.), *Classic Disputes in Sociology*, Unwin Hyman, London.
- Sztompka, Piotr. 1993. *The Sociology of Social Change*, Blackwell, Oxford UK, Cambridge USA.